

ELS ARXIUS NOTARIALS

La institució del notariat apareix al regne de Mallorca en el moment mateix de la conquesta. En la *Carta de Franquesa* de 1230 de Jaume I hi figura un capítol que en disposa la creació, tenint en compte la necessitat d'autoritzar les escriptures d'establiment que s'havien de produir immediatament envers els nous pobladors. Precisament, l'actuació més antiga que hi ha documentada dels notaris és la que apareix en els llibres de l'Escrivania de Cartes Reials, documents que, com ja hem vist, recullen els establiments, canvis de domini i altres incidències respecte als immobles afectes al Reial Patrimoni.

Els privilegis entorn de la figura del notari van ser confirmats i incrementats per la Monarquia durant l'època medieval i moderna; si bé la institució va entrar en certa decadència després dels canvis polítics del segle XVIII. Durant tot aquest temps dues han estat les grans àrees documentals de la gestió dels notaris que han arribat fins a nosaltres: una, les pròpies de l'ofici, els protocols; l'altra, els tractats de notaria, els coneguts *Ars Notariae*, que recullen tot el que s'ha de saber per a l'exercici de l'ofici, tant des del punt de vista teòric com pràctic.¹

La conservació de la documentació notarial va anar a càrrec des d'antic dels mateixos notaris, ja que era considerada com a propietat particular i, per tant, es podien transmetre o llegar fins i tot a persones o institucions, circumstància que explica d'alguna manera l'existència d'una quantitat de llibres d'aquesta classe en mans, per exemple, de l'Església. Una prova de l'interès per la conservació d'aquella documentació és el còdex de l'any 1479 denominat *Denunciació de notes dels discrets Notaris* en el qual, per disposició del lloctinent reial i a petició de la Universitat, es va iniciar la recollida de les declaracions dels notaris relatives a les notes o llibres de protocols existents en el seu poder, tant els propis com els rebuts o heretats d'altres notaris.²

La situació descrita va continuar fins a 1835, any en el qual es coneix una consulta a l'Audiència de Mallorca a través de la Secció de Gràcia i Justícia del Consell Reial d'Espanya i Índies sobre les mesures que es consideressin més convenients per a la conservació de la documentació dels notaris públics. Es van començar a reunir en un Arxiu de Protocols Públics, a Palma, els llibres d'aquesta classe cedits pels seus detentors, bé fossin aquests notaris o bé persones particulars i entitats, incloses les comunitats religioses. Arran de les disposicions sobre protocols de la Llei orgànica del notariat de 28 de maig de 1862, l'Ajuntament va demanar que els fons notariais reunits a la Casa Consistorial de Palma fossin traslladats a l'Audiència Territorial per formar un Arxiu General d'Esctitures Públiques, integrat pels documents

¹ Luz Zaforteza del Corral, Antonio Mut Calafell i Antonio Oliver Moragues: *Tratados de Notaría en el Reino de Mallorca. Facsímil del "Tractatus" de Antoni Moll, de 1714*, Madrid, Colegios Notariales de España, 1995

² ARM, còdex 35.

de les notaries compreses en el territori de la seva jurisdicció que tinguessin més de 25 anys. Aquesta normativa va ser reformada ulteriorment per un Decret llei de 8 de gener de 1869, pel qual aquests arxius havien d'establir-se a cada cap de Partit Judicial —i per tant de Districte Notarial—, i s'augmentava fins a 30 anys l'antiguitat dels protocols que hi haurien de passar. En tot cas, els que obraven en poder del municipi no van poder lliurar-se a falta de lloc per rebre'ls i, enfonsat el local on es conservaven, van ser traslladats el 1869 a l'edifici de l'antic convent de la Consolació. Després del pas per diferents locals a Palma, l'Arxiu Notarial, que s'havia augmentat amb nous fons com el de la porció temporal de l'Església de Mallorca, es va instal·lar el 1921 en la nova i actual seu del Col·legi Notarial.

D'acord amb el disposat en el Decret de 12 de novembre de 1931 del Ministeri de Justícia i del d'Instrucció Pública i Belles Arts sobre règim i denominació dels Arxius Històrics de Protocols de més de 100 anys d'antiguitat, a causa del seu caràcter històric, van quedar incorporats al servei del Cos Facultatiu d'Arxivers, Bibliotecaris i Arqueòlegs per reorganitzar-los com a arxius històrics, i d'aquesta forma els afectats per aquesta norma i d'altres complementàries posteriors van passar, a partir de l'any 1961, a l'Arxiu del Regne de Mallorca.³ També hi van ingressar, respectivament el 1962 i 1963, els dels districtes notariais d'Inca i de Manacor.

La documentació notarial conservada a l'Arxiu és nombrosa —entorn dels 18.000 llibres i lligalls, amb predomini dels primers—; el més antic dels llibres conservats és de l'any 1282 i els més moderns són de mitjan segle XIX, devers 1860 generalment, encara que alguns sobrepassen aquesta data. Les seves característiques són similars a les d'altres territoris de l'antiga Corona d'Aragó, encara que es pugui apreciar aquí alguna particularitat. Els notaris mallorquins solen presentar els registres en llibres d'actes, de contractes o bé de protocols, i es troben, generalment, a part els relatius a testaments, inventaris i subhastes —que formen un conjunt— i amb menys freqüència alguns toms destinats a capbreuacions i també a compromisos i sentències arbitrals, els quals es referien a l'acceptació de sotmetre's precisament a una sentència d'amigable componedor. També es troben, normalment en forma de lligalls, documents solts sota la denominació de *Prises i Lletres*.

Es fa una distinció entre manuals —manuals d'actes, manuals de contractes, etc.— i notals, que presenten semblants subdivisions. El manual recull les dades més significatives per a la redacció ulterior de les escriptures però preses en forma abreujada, a tall d'esborrany minuta,

³ Respecte a la documentació notarial abans de la seva incorporació a l'Arxiu del Regne de Mallorca, vegeu el treball d'Enrique Fajarnés Tur: "Organización del Archivo de Protocolos de Mallorca (siglos XVII al XIX)" a *Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XX, núm. 539-540 (1925) pàg. 333-336 i núm. 541-542 (1925) pàg. 370. Quant a la legislació i el desenvolupament dels Arxius Històrics de Protocols i Històrics Provincials, vegeu el monogràfic destinat a aquests del *Boletín de la Asociación Nacional de Archiveros, Bibliotecarios, Arqueólogos y Documentalistas*, XXXII, núm. 1-2 (1982).

mentre que en els notals aquestes dades apareixen ja desenvolupades per complet o *in extens*, i fins i tot la lletra en què van escrits és molt més cuidada i clara que la dels manuals.

Finalment s'ha d'assenyalar que, procedent del mateix Col·legi Notarial, va ingressar la documentació de diverses institucions feudals laiques i eclesiàstiques com la Cúria del Pariatge o del Bisbe i Ardiaca de Barcelona, la Cúria de la Casa Sagrada del Temple, la Cúria de la Conservadoria del Sant Hospital, etc. També s'hi va incorporar el fons de l'Escrivania del Jutjat d'Hisenda, organisme que en el segle XIX es va ocupar essencialment de les redempcions de censos a l'Estat.

- Dates extremes: segles XIII-XX.
- Unitats d'instal·lació: 18.000.
- Instruments de descripció: índexs alfabètic i cronològic.